

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ સમક્ષ

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૫૧૯/૨૦૨૦

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી એમ.કે. ઠક્કર

=====

અહેવાલ કરવાની મંજૂરી	હા	ના
	હા	

=====

વડોદરા મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન

વિરુદ્ધ

મોમીનાબેન માલ્બુભાઈ ઘનીવાલા અને અન્યો

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧ વતી શ્રી એસ.એસ. આચાર્ય (૩૨૭૨)

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩, ૫ વતી શ્રી રોહન શાહ (૭૪૯૭)

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૪, ૬ તરફે રૂલની બજાવણી

પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩, ૫ વતી શ્રી ઋષભ એચ. શાહ (૭૫૯૪)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ એમ.કે. ઠક્કર

તારીખ: ૧૭/૧૨/૨૦૨૫

ઓરલ જજમેન્ટ

૧. વર્તમાન અપીલ સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ ની કલમ ૯૬ સાથે વાંચતા ઓર્ડર XLI હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી છે, જેમાં વડોદરાના વિદ્વાન ૭મા એડિશનલ સિનિયર સિવિલ જજ દ્વારા સ્પેશિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૬૧૫/૨૦૦૮ માં પસાર કરાયેલા તારીખ ૩૧.૦૩.૨૦૧૮ ના ચુકાદા અને ડિકીને પડકારવામાં આવ્યા છે, જેના દ્વારા વર્તમાન સામવાળા-મૂળ વાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલો દાવો આંશિક રીતે મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો અને વર્તમાન અપીલકર્તા-મૂળ પ્રતિવાદીને નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે તેઓ દાવો દાખલ કર્યાની તારીખથી તેની વસૂલાત સુધી વાર્ષિક ૯% ના દરે વ્યાજ સાથે રૂ. ૪,૮૪,૪૭૩/- ની રકમ સામવાળા નં. ૨ સાથે સંયુક્ત રીતે અને વ્યક્તિગત રીતે ચૂકવે.

તથ્યાત્મક વિગતો:

૨. વર્તમાન સામવાળા-મૂળ વાદી મૃતક મકબૂલ ગફારભાઈ ઘાનીવાલાના પત્ની છે. સામવાળા નં. ૨ અને ૩ મૃતકના પુત્રો છે, જ્યારે સામવાળા નં. ૪ અને ૫ મૃતકના માતા-પિતા છે.

- ૨.૧. તે કમનસીબ દિવસે, એટલે કે ૨૭.૦૯.૨૦૦૭ ના રોજ, મૃતક મકબૂલ ગફારભાઈ ઘાનીવાલા સાંજના આશરે ૫:૩૦ વાગ્યે નગરવાડા ખાતેના તેમના નિવાસસ્થાનેથી રજિસ્ટ્રેશન નં. GJ-૬-

BJ-૭૬૫૫ ધરાવતી તેમની મોટરસાઈકલ પર તેમની ટ્રાન્સપોર્ટ ઓફિસ તરફ જવા નીકળ્યા હતા. જ્યારે તેઓ કારેલીબાગ વિસ્તારમાં ઉત્કર્ષ પેટ્રોલ પંપની સામે પહોંચ્યા, ત્યારે એક રખડતો આખલો (stray bull) અચાનક રોડ પર ધસી આવ્યો અને મૃતકને શિંગડા માર્યા, જેના પરિણામે તેઓ મોટરસાઈકલ પરથી નીચે પડી ગયા અને તેમને માથામાં ગંભીર ઈજાઓ થઈ.

૨.૨. મૃતકને તુરંત જ હોસ્પિટલ લઈ જવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં પ્રાથમિક સારવાર બાદ, તેમને બરોડા ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ન્યુરોલોજીમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા. તેઓ ૫૩ દિવસના સમયગાળા સુધી સારવાર હેઠળ રહ્યા હતા. તેમની સ્થિતિમાં કોઈ સુધારો ન થતાં, ડોક્ટરોએ તેમને ઘરે લઈ જવાની સલાહ આપી હતી, જ્યાં આખરે તારીખ ૨૯.૧૧.૨૦૦૭ ના રોજ તેમનું અવસાન થયું હતું.

૨.૩. અકસ્માતના બીજા દિવસે, ઘટનાનું વર્ણન કરતા સમાચાર અખબારમાં પ્રકાશિત થયા હતા. તેના આધારે, પોલીસ ફરિયાદ નોંધવામાં આવી હતી અને તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી, જેમાં બહાર આવ્યું હતું કે અકસ્માત રખડતા આખલાના ભટકાવવાના કારણે થયો હતો. આથી, વાદીઓએ વર્તમાન અપીલકર્તા-કોર્પોરેશન સામે નુકસાની (damages) તરીકે તબીબી ખર્ચ પેટે રૂ. ૫,૦૦,૦૦૦/- ની સાથે આવકનું નુકસાન, જીવન આધારનું નુકસાન, અને માનસિક પીડા, આઘાત તેમજ પ્રેમ અને સ્નેહના

નુકસાન માટે વળતરની માંગણી કરી હતી, જે કુલ મળીને રૂ. ૧૫,૦૦,૦૦૦/- થતી હતી.

૨.૪. વર્તમાન અપીલકર્તા-મૂળ પ્રતિવાદી નં. ૨ વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ ઉપસ્થિત થયા અને આંક-૧૦ હેઠળ લેખિત નિવેદન (written statement) ફાઇલ કર્યું, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે એવી દલીલ કરી કે મૃતકના વારસદારો દ્વારા દાખલ કરાયેલી ફરિયાદના અનુસંધાને તૈયાર કરાયેલા પંચનામા મુજબ એવું માલૂમ પડ્યું હતું કે તારીખ ૨૭.૦૮.૨૦૦૭ ના રોજ સાંજના આશરે ૬:૩૦ વાગ્યે, આંબાવાડી ઝૂંપડપટ્ટી વિસ્તારમાંથી આવતો એક રખડતો આખલો મોટરસાઈકલ ચાલક સાથે ભટકાયો હતો, જે કથિત રીતે ગફલતભરી અને બેદરકારી પૂર્વક વાહન ચલાવી રહ્યો હતો. આમ, અપીલકર્તાએ બેદરકારીનો બોજો મૃતક પર નાખવાનો પ્રયાસ કર્યો અને વાદીઓ દ્વારા આક્ષેપ કરાયેલી જવાબદારીનો ઇનકાર કર્યો.

૨.૫. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જાહેર અને ખાનગી મિલકતોમાંથી રખડતા પશુઓને ડબ્બે પૂરવા, ઇંડ વસૂલ કરવો અને બોમ્બે પોલીસ એક્ટ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવી એ પોલીસ સત્તાધિકારીઓની વૈધાનિક ફરજ છે. કોર્પોરેશનને સોંપાયેલી એકમાત્ર ફરજ રખડતા પશુઓને ડબ્બે પૂરવા માટે ઢોર ડબ્બા (cattle dabbas) પૂરા પાડવાની છે, જેની વ્યવસ્થા ઓલરેડી

કરવામાં આવી હતી. આ આધારો પર, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વાદીઓ દ્વારા માંગવામાં આવ્યા મુજબ પ્રતિવાદીઓ કોઈ વળતર ચૂકવવા માટે જવાબદાર નથી.

૨.૬. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે, બંને પક્ષો દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓની ચકાસણી કરીને ઠરાવ્યું કે અપીલકર્તા ૭૦% ના હદ સુધી સહભાગી બેદરકારી (contributory negligence) નો દોષિત હતો અને તે મુજબ વર્તમાન અપીલકર્તાને ચુકાદાના પ્રથમ ભાગમાં ઉદ્દેખિત વળતર ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપ્યો. ઉક્ત તારણો અને નિર્દેશો આ નામદાર કોર્ટ સમક્ષ પડકારનો વિષય છે.

૨.૭. શરૂઆતમાં જ, અપીલકર્તા વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી આચાર્યએ સબમિટ કર્યું કે વર્તમાન અપીલ માત્ર વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધવામાં આવેલી જવાબદારી (liability) ના મુદ્દા પૂરતી જ મર્યાદિત છે અને એવોર્ડ કરાયેલા વળતરની રકમને અપીલકર્તા દ્વારા પડકારવામાં આવી નથી.

સંબંધિત પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલો:

૩. અપીલકર્તા વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી આચાર્ય સબમિટ કરે છે કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે પ્રશ્ન હેઠળના અકસ્માત માટે વર્તમાન અપીલકર્તાની જવાબદારી સ્થાપિત કરતા કોઈ નક્કર અથવા વિશ્વસનીય મટીરિયલની ગેરહાજરીમાં તેની પર જવાબદારી નક્કી કરીને ગંભીર ભૂલ કરી છે. વિદ્વાન

વકીલ શ્રી આચાર્ય દ્વારા વધુમાં સબમિટ કરવામાં આવ્યું છે કે ટ્રાયલ દરમિયાન રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે અકસ્માત માત્ર મૃતકના પોતાના ગફલતભર્યા અને બેદરકારી પૂર્વક ડ્રાઇવિંગના કારણે થયો હતો. તેથી, વર્તમાન અપીલકર્તા પર ૭૦% સહભાગી બેદરકારી લાદતું વિદ્વાન કોર્ટનું તારણ કાયદા અને હકીકતોના આધારે બિલકુલ અસંગત છે, અને પરિણામે, વિવાદિત ચુકાદામાં દખલગીરી જરૂરી છે અને અપીલ મંજૂર થવી જોઈએ.

૪. એથી ઉલટું, પ્રતિવાદીઓ-મૂળ વાદીઓ વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહ સબમિટ કરે છે કે રખડતા આખલાના ભટકાવવાના કારણે, મૃતક તેમની મોટરસાઇકલ પરથી ફેંકાઈ ગયા હતા અને તેમને ગંભીર ઇજાઓ થઈ હતી. તેમને તુરંત જ દીપ ICCU માં લઈ જવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં તેમની સર્જરી કરવામાં આવી હતી, અને તેના સમર્થનમાં તબીબી બિલ રેકૉર્ડ પર આંક ૪૨ થી આગળ રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહ દ્વારા સબમિટ કરવામાં આવ્યું છે કે ત્યારબાદ મૃતકને બરોડા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ન્યુરોલોજીકલ હોસ્પિટલમાં શિક્ષ્ટ કરવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં તેઓ ૫૩ દિવસના સમયગાળા સુધી દાખલ રહ્યા હતા અને તારીખ ૧૭.૧૧.૨૦૦૭ ના રોજ તેમને ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવ્યા હતા.

૪.૧. આંક ૩૪ હેઠળ રજૂ કરાયેલા ડિસ્ચાર્જ સમરીનો ઉલ્લેખ કરીને, વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહ સબમિટ કરે છે કે મૃતકની બે સર્જરી કરવામાં આવી હતી, પ્રથમ તારીખ ૨૭.૦૮.૨૦૦૭ ના રોજ અને

ત્યાર બાદ તારીખ ૦૯.૧૦.૨૦૦૭ ના રોજ. તેમાં નોંધાયેલ તબીબી ઇતિહાસ (medical history) દર્શાવે છે કે મૃતક ખેંચ (convulsions) અને ઉલટીથી પીડાતા હતા અને તેમને માથામાં ગંભીર ઇજા થઈ હતી. આખરે, તારીખ ૨૯.૧૧.૨૦૦૭ ના રોજ મૃતક ઉક્ત ઇજાઓ સામે હારી ગયા. આંક ૩૪ પર રજૂ કરાયેલા તબીબી પ્રમાણપત્ર અનુસાર, મૃત્યુનું કારણ ડાબા સિલ્વિયન ફિશરમાં હેમરેજ (hemorrhage) હોવાનું જણાવાયું છે.

૪.૨. વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહ વધુમાં સબમિટ કરે છે કે 'ઘટના પોતે જ બોલે છે' ના સિદ્ધાંત (principle of res ipsa loquitur) ને લાગુ કરીને, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ યોગ્ય રીતે વળતરનો એવોર્ડ આપ્યો છે અને વર્તમાન અપીલકર્તા પર ૭૦% ના હદ સુધી જવાબદારી યોગ્ય રીતે નક્કી કરી છે. તેને ધ્યાનમાં લેતાં, કોઈ દખલગીરીની જરૂર નથી અને અપીલ બરતરફ થવાને પાત્ર છે.

વિચારણા માટેનો મુદ્દો:

૫. ઉપરોક્ત હકીકતો પરથી, આ નામદાર કોર્ટ સમક્ષ વિચારણા માટે જે મુદ્દો ઉપસ્થિત થાય છે તે એ છે કે શું વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ એવું ઠરાવીને દાવો મંજૂર કરવામાં ન્યાયી હતી કે અકસ્માત કોર્પોરેશનના બેદરકારીભર્યા કૃત્યના કારણે થયો હતો, જેનાથી કોમન લો ના સિદ્ધાંતો એટલે કે

અપકૃત્યની જવાબદારી (tortious liability) હેઠળ કોર્પોરેશન પર જવાબદારી નક્કી થઈ.

જવાબ હકારાત્મક છે.

કારોણો:

૬. ઉપરોક્ત મુદ્દો નક્કી કરવા માટે, વર્તમાન કેસમાં સામેલ સંબંધિત અવિવાદિત હકીકતોનું વર્ણન કરવું જરૂરી છે.

૬.૧. તારીખ ૨૭.૦૯.૨૦૦૭ ના રોજ સાંજના આશરે ૦૫:૩૦ વાગ્યે, કોરેલીબાગ વિસ્તાર નજીક, ઉત્કર્ષ પેટ્રોલ પંપની સામે, મૃતકને અકસ્માત નડ્યો હતો જ્યારે એક રખડતો આખલો અચાનક તેના શિંગડા સાથે તેમની સામે ભટકાયો, જેના પરિણામે મૃતક મોટરસાઈકલ પરથી નીચે પડી ગયા.

૬.૨. તારીખ ૦૩.૧૦.૨૦૦૭ ના રોજ, મૃતકને દ્વારકેશ હોસ્પિટલ લઈ જવામાં આવ્યા હતા. ઉલટતપાસ તેમજ આંક-જર પરથી પણ એવું બહાર આવે છે કે તારીખ ૨૭.૦૯.૨૦૦૭ ના રોજ જ, રાત્રિના સમય દરમિયાન ૦૩:૦૦ વાગ્યાથી ૦૪:૦૦ વાગ્યાની વચ્ચે, દીપ ICCU હોસ્પિટલમાં મૃતકની સર્જરી કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ તેમને વિન્સ હોસ્પિટલમાં શિફ્ટ કરવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં તેઓ તારીખ ૧૭.૧૧.૨૦૦૭ સુધી દાખલ રહ્યા હતા. સારવાર દરમિયાન, તારીખ ૦૯.૧૦.૨૦૦૭ ના રોજ બીજી સર્જરી

કરવામાં આવી હતી. આંક-૩૪ મુજબ, મૃતકને ડાબા ટેમ્પોરલ ભાગમાં સબડ્યુરલ હેમરેજ (subdural haemorrhage) હોવાનું નિદાન થયું હતું. હોસ્પિટલમાંથી ડિસ્ચાર્જ થયા પછી, આખરે તારીખ ૨૯.૧૧.૨૦૦૭ ના રોજ મૃતકનું અવસાન થયું, જે આંક-૧૦૧ હેઠળ રજૂ કરાયેલા મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

૬.૩. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૭૯, ૩૩૭ અને ૩૩૮ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે આઈ-સી.આર. નં. ૨૭૯/૨૦૦૭ થી એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હતી. ઉક્ત એફ.આઈ.આર. ના અનુસંધાને પંચનામું તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. આંક-૯૩ હેઠળ રજૂ કરાયેલા પંચનામા મુજબ, અને એક સાક્ષી એટલે કે શ્યામના નિવેદનના આધારે, એવું નોંધવામાં આવ્યું છે કે તારીખ ૨૭.૦૯.૨૦૦૭ ના રોજ સાંજના આશરે ૦૬:૩૦ વાગ્યે, આંબાવાડી ઝૂંપડપટ્ટી વિસ્તારમાંથી આવતો એક આખલો મોટરસાઈકલ સવાર સાથે ભટકાયો હતો, જે કથિત રીતે ગફલતભરી અને બેદરકારી પૂર્વક ચલાવી રહ્યો હતો, જેના પરિણામે મોટરસાઈકલ સવારને માથામાં ઈજાઓ થઈ હતી અને તેને ઢ્ઠારકેશ હોસ્પિટલ લઈ જવામાં આવ્યો હતો.

૬.૪. આંક-૯૧ મુજબ, ઘટનાનું વર્ણન કરતું અખબારનું પ્રકાશન રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવ્યું છે, જેમાં એવો અહેવાલ છે કે એક રખડતા

આખલાએ મોટરસાઈકલ સવાર પર હુમલો કર્યો હતો અને તેના શિંગડા વડે તેને ઇજાઓ પહોંચાડી હતી.

ક.પ. કોર્પોરેશન તેમજ ગુજરાત રાજ્ય સામે નુકસાનીની માંગણી કરતો આ દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રતિવાદીઓ દ્વારા ફાઈલ કરાયેલા લેખિત નિવેદનોને ધ્યાનમાં લેતાં, વિજ્ઞાન ટ્રાયલ કોર્ટે આંક-૧૭ હેઠળ મુદ્દાઓ (issues) ઘડ્યા હતા અને તેનો જવાબ નીચેની પદ્ધતિથી આપ્યો હતો:

૧. શું વાદી સાબિત કરે છે કે કથિત ઘટના વાદી દ્વારા આક્ષેપ કર્યા મુજબ પ્રતિવાદીઓની બેદરકારીના કારણે થઈ હતી?

જવાબ: આંશિક હકારાત્મક

૧-એ. શું પ્રતિવાદી નં. ૨ સાબિત કરે છે કે જાહેર રસ્તાઓ પરથી રખડતા પશુઓને હટાવવા માટે વાદીના આક્ષેપ મુજબ પ્રતિવાદી નં. ૨ જવાબદાર નથી?

જવાબ: નકારાત્મક

૨. શું વાદી પ્રતિવાદી પાસેથી રૂ. ૧૫,૦૦,૦૦૦/- ની કિંમતની નુકસાનીનો દાવો કરવા માટે હકદાર છે?

જવાબ: આંશિક હકારાત્મક

૩. શું વાદીનો દાવો કાયદા દ્વારા બાધિત (barred) છે?

જવાબ: નકારાત્મક

૪. શું વાદી વ્યાજ મેળવવા માટે હકદાર છે? જો હા, તો કયા દરે?

જવાબ: હા, @ ૯% ના દરે

પ. શો આદેશ અને ડિક્કી?

જવાબ: અંતિમ આદેશ મુજબ.

૭. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે 'ઘટના પોતે જ બોલે છે' (res ipsa loquitur) ના સિદ્ધાંતને લાગુ કર્યો અને ઠરાવ્યું કે મૃતકના ભાગે ૩૦% ના હદ સુધી સહભાગી બેદરકારી હતી, જ્યારે કોર્પોરેશનને ૭૦% ના હદ સુધી બેદરકાર ઠેરવવામાં આવ્યું હતું. તદનુસાર, કોર્પોરેશનને ઉપર ઉલ્લેખિત વળતર ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો.
૮. કોર્પોરેશનની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થવા માટે, લેખિત નિવેદનમાં, કોર્પોરેશનના વિદ્વાન વકીલે એવી દલીલ કરી છે કે આવા દબાણો દૂર કરવાની ફરજ પોલીસ સત્તાધિકારીઓની છે. આ તબક્કે, બોમ્બે પ્રોવિન્શિયલ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન એક્ટ, ૧૯૪૮ ની કલમ ૬૩ નો સંદર્ભ આપવો જરૂરી છે, જેમાં કલોઝ (૧૯) હેઠળ, શેરીઓ, પુલો અને અન્ય જાહેર સ્થળોમાં અથવા તેના પરના અવરોધો અને પ્રોજેક્શન્સને દૂર કરવાની ફરજ વિશિષ્ટ રીતે કોર્પોરેશન પર નાખવામાં આવી છે. આવી ફરજના ડિસ્ચાર્જ માટે, કોર્પોરેશને કાયદેસર રીતે સક્ષમ હોય તેવા યોગ્ય પગલાં લેવા જરૂરી છે.
૯. જો કે, ઉપરોક્ત વૈધાનિક જોગવાઈને ધ્યાનમાં લેતાં, આ નામદાર કોર્ટનો એવો અભિપ્રાય છે કે જાહેર રસ્તાઓ અને શેરીઓને એવી પદ્ધતિથી જાળવવાની પ્રાથમિક જવાબદારી કોર્પોરેશનની છે જેથી તે સુનિશ્ચિત કરી શકાય કે તે રખડતા પશુઓથી મુક્ત રહે, જેથી રસ્તાના વપરાશકર્તાઓ,

જેમાં રાહદારીઓ તેમજ વાહન ચલાવતી વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે, તેમની સુરક્ષા જળવાઈ રહે. જનતા પાસેથી ટેક્સ વસૂલતા કોર્પોરેશનની આ વૈધાનિક ફરજ છે કે તે રખડતા પશુઓના ત્રાસને રોકવા માટે યોગ્ય અને અસરકારક નિવારક પગલાં લે અને એ સુનિશ્ચિત કરે કે જનતાના જીવન માણવાના અને વ્યક્તિગત સુરક્ષાના મૂળભૂત અધિકારનું યોગ્ય રક્ષણ થાય અને આવા જોખમોના કારણે તે જોખમમાં ન મુકાય.

૧૦. આ નામદાર કોર્ટે આ કોર્ટની સમાન બેન્ચ દ્વારા ફ્રેયાઝહુસૈન નઝીરઅહેમદ અન્સારી વિરુદ્ધ અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, ૨૦૧૮ (૩) GCD ૨૧૪૪ ના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેમાં સમાન પરિસ્થિતિ ધરાવતા કેસમાં આ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"૨૫. અપકૃત્યના કાયદા (law of torts) માં આ શબ્દનો સામાન્ય અર્થ ઉચ્ચ સ્તરની બેદરકારી થાય છે. તે એવું કંઈક કરવાનું છે જે વાસ્તવમાં અન્ય લોકો માટે ગંભીર જોખમ ઊભું કરતું હોય, ભલે કરનાર વ્યક્તિ તે સમજે કે ન સમજે. દેખીતી રીતે જ, તેથી, આ કસોટી વસ્તુલક્ષી (objective) છે અને વ્યક્તિલક્ષી (subjective) નથી, જેવી કે તે ફોજદારી કાયદામાં હોય છે.

૨૬. અપકૃત્ય, બેદરકારી અને અસાવધતાને નીચેના નિર્ણયોમાં સંક્ષિપ્તમાં સમજાવવામાં આવી છે અને વિગતવાર રજૂ કરવામાં આવી છે:

હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સનો ડોનોહ્યુ વિરુદ્ધ સ્ટીવેન્સન, (૧૯૩૨) A.C.૫૬૨ (HL) નો નિર્ણય બેદરકારીને, જ્યાં કાળજી રાખવાની

ફરજ હોય, તેની જાતે જ એક વિશિષ્ટ અપકૃત્ય તરીકે ગણે છે, અને માત્ર કોઈ વધુ જટિલ સંબંધમાં અથવા ફરજના કોઈ વિશિષ્ટ ભંગમાં એક તત્વ તરીકે નહીં. માનસિક સ્થિતિ માટે કલેમ થઈ શકતા નથી. બેદરકારી એ આચરણ (conduct) છે, માનસિક સ્થિતિ નથી; એવું આચરણ જે નુકસાન પહોંચાડવાનું અ વ્યાજબી રીતે મોટું જોખમ ધરાવતું હોય. પ્રતિવાદી બેદરકાર રહ્યો છે તેવા તારણમાં નૈતિક દોષના અર્થમાં "ભૂલ" નું કોઈ આવશ્યક તત્વ સામેલ નથી. તે વસ્તુલક્ષી અર્થમાં બેદરકારી છે જેનો સંદર્ભ એલ્ડરસન બી. ની જાણીતી વ્યાખ્યામાં આપવામાં આવ્યો છે.

"બેદરકારી એ એવું કંઈક કરવાનું ચૂકી જવું છે જે સામાન્ય રીતે માનવ બાબતોના આચરણને નિયંત્રિત કરતા વિચારો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવતો વ્યાજબી માણસ કરશે, અથવા એવું કંઈક કરવું જે એક વિવેકી અને વ્યાજબી માણસ કરશે નહીં."

તેવી જ રીતે લોર્ડ રાઈટ કહ્યું: "ચોક્કસ કાનૂની વિશ્લેષણમાં, બેદરકારીનો અર્થ બિનજરૂરી અથવા અસાવધ આચરણ કરતાં વધુ થાય છે, ભલે તે કંઈક ચૂકી જવામાં કે કરવામાં હોય; તે યોગ્ય રીતે ફરજ, ભંગ અને તેનાથી પીડાતા વ્યક્તિ દ્વારા ભોગવાયેલા નુકસાનના જટિલ ખ્યાલને સૂચિત કરે છે જેની પ્રત્યે તે ફરજ બાકી હતી".

અપકૃત્યની બેદરકારીનું બીજું એક રસપ્રદ પાસું છે જેને રેખાંકિત કરવાની જરૂર છે. તે અપકૃત્ય વિનાની જવાબદારીનો ઉદ્ભવ છે. આ સંબંધમાં, સેલમંડ અને હ્યુસ્ટન ઓન ધ લો ઓફ ટોર્ટ્સ દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો નોંધી શકાય છે: (વીસમી આવૃત્તિ, આર.એફ.વી.હ્યુસ્ટન અને આર.એ.બકલે).

"કેટલાક કિસ્સાઓમાં, જવાબદારી આશય અથવા બેદરકારીથી સ્વતંત્ર હોય છે. બદનક્ષી (libel) માં જવાબદારી બદનક્ષી

કરનારના આશય પર આધારિત નથી, પરંતુ બદનક્ષીની હકીકત પર આધારિત છે; તેવી જ રીતે કોઈ જંગલી પ્રાણી દ્વારા કરાયેલા નુકસાન માટે, અથવા કોઈ બિન-કુદરતી હેતુ માટે એકત્રિત કરાયેલી જોખમી વસ્તુઓના બહાર નીકળી જવા માટે કડક જવાબદારી (strict liability) છે (રાયલેન્ડ્સ વિરુદ્ધ ફ્લેચર નો નિયમ); ફરીથી, જવાબદારી કડક હોય છે જ્યારે વ્યક્તિ અન્યના કૃત્યો માટે પ્રતિનિધિ તરીકે જવાબદાર હોય. આવા કિસ્સાઓમાં વાદીના વિશિષ્ટ હિતની સુરક્ષા કાર્યવાહીની સ્વતંત્રતામાં પ્રતિવાદીના હિત પર પ્રવર્તે છે. જો કે, આ પ્રભુત્વને સંપૂર્ણ માનવું એ એક ભૂલ છે. યોગ્ય કિસ્સાઓમાં કુદરતી આફત (act of God) અથવા ત્રીજા પક્ષના કૃત્ય જેવા બચાવ ઉપલબ્ધ છે. જવાબદારી કડક હોઈ શકે છે પરંતુ તે ક્યારેય સંપૂર્ણ (absolute) હોતી નથી.

અનિવાર્ય અકસ્માત (inevitable accident) ની દલીલ એ છે કે જે પરિણામોની ખોટા કૃત્ય તરીકે ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે પ્રતિવાદી દ્વારા આશયપૂર્વક કરવામાં આવ્યા ન હતા અને વ્યાજબી કાળજી અને કુશળતાના ઉપયોગ દ્વારા તેને પૂર્વાનુમાન કરી શકાયા ન હતા અને ટાળી શકાયા ન હતા. અકસ્માત તેના લોકપ્રિય અર્થમાં કોઈ પણ અણધારી ઈજા છે જે કોઈ પણ અણધારી આફત અથવા ઘટનાના પરિણામે થાય છે. કાયદામાં કોઈ ઘટનાને માત્ર ત્યારે જ અકસ્માત ગણવામાં આવે છે જો તે બાબતોના સામાન્ય ક્રમની બહારની હોય, કંઈક એટલી અસામાન્ય કે જેની સામાન્ય વિવેકબુદ્ધિ ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા અપેક્ષા રાખવામાં આવી ન હોય. તેથી બરફનું સામાન્ય પડવું એ અકસ્માત નથી, પરંતુ માત્ર એક ઘટના છે જે બાબતોના સામાન્ય ક્રમમાં બને છે. અનિવાર્ય અકસ્માતનું એક સ્વરૂપ તે છે જે કુદરતી આફતના કારણે થાય છે, જેમ કે જ્યારે કાર ચાલકને અચાનક કોઈ તકલીફ થાય છે, જેમ કે

સ્ટ્રોક. જો ચાલકના કૃત્યો સંપૂર્ણપણે તેના નિયંત્રણ બહાર હશે તો તે જવાબદાર રહેશે નહીં".

૨૭. અપકૃત્યની બેદરકારીના ક્ષેત્રમાં, ક્યારેક સીધા પુરાવા રજૂ કરીને પરિણામ અથવા તેની અસર અથવા તેના કારણ સાથે લિંક (nexus) સ્થાપિત કરવી મુશ્કેલ બને છે. આવી આકસ્મિકતાને હળવી કરવા માટે, ઇંગ્લિશ લો માં 'ઘટના પોતે જ બોલે છે' (res ipsa loquitur) ના સિદ્ધાંતનો એક ખૂબ જ રસપ્રદ ખ્યાલ અને ફિલસૂફી વિકસાવવામાં આવી છે અને અમે અપકૃત્યની બેદરકારીમાં પણ તેને અનુસર્યા છીએ. 'રેસ ઇપ્સા લોકિવટુર' નો નિયમ, વાસ્તવમાં, અપકૃત્યના કાયદાનો છે. જ્યાં બેદરકારી પ્રશ્ન હેઠળ હોય, ત્યાં કોઈ ચોક્કસ કેસમાં ઘટના અથવા અકસ્માત બનેલી વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓ પોતે જ સુસંગત, સ્પષ્ટ, સુસંગત અને અસ્પષ્ટ આધારે ઘટના અથવા અકસ્માતના કારણ તરીકે કોઈકની બેદરકારી જાહેર કરી શકે છે. રેકૉર્ડ પરથી બનેલી પ્રાથમિક હકીકતો આવા ખ્યાલને જન્મ આપશે જો અકસ્માતનું કારણ અજ્ઞાત હોય અને વિરોધી પક્ષ તરફથી તેના કારણ અંગે કોઈ વ્યાજબી સ્પષ્ટતા સામે ન આવતી હોય. આવી હકીકતની પરિસ્થિતિમાં, 'રેસ ઇપ્સા લોકિવટુર' નો સિદ્ધાંત અમલમાં આવે છે.

૨૮. તેથી, અપકૃત્યની બેદરકારી પર આધારિત વળતરના દાવાની તપાસ, નિર્ધારણ અને નિર્ણય કરવામાં આવા સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે. ઘટના અથવા અકસ્માત એવા પ્રકારનો હોવો જોઈએ જે ઘટના અથવા પ્રકૃતિ અથવા બાબતના સામાન્ય ક્રમમાં ન બને જો જેઓ પાસે તે બાબતનો વહીવટ અને નિયંત્રણ છે તેઓએ કાળજી અને સાવધાનીનું યોગ્ય, યોગ્ય અને વ્યાજબી સ્તર જાળવ્યું હોય. વધુમાં, ઘટનાઓ બને છે, તે અકસ્માત

પ્રતિવાદી અથવા વિરોધીના નિયંત્રણમાં હોવો જોઈએ. બીજી જરૂરિયાતનું કારણ એ છે કે જ્યાં પ્રતિવાદી અથવા વિરોધી પાસે તે વસ્તુનું નિયંત્રણ હોય જે ઈજાનું કારણ બની છે, તે વાદી કરતાં વધુ સારી સ્થિતિમાં હતો એ સમજાવવા માટે કે ઘટના અથવા અકસ્માત કેવી રીતે બન્યો છે. તદુપરાંત, 'રેસ ઈપ્સા લોકિવટુર' માત્ર બેદરકારી દર્શાવતું હોવું જોઈએ નહીં પરંતુ તેને પ્રતિવાદી પર સાબિત કરતું હોવું જોઈએ. આપણા દેશમાં, પુરાવાના નિયમો પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ દ્વારા સંચાલિત થાય છે, જેના હેઠળ સામાન્ય નિયમ એ છે કે અકસ્માતના કારણ તરીકે બેદરકારી સાબિત કરવાનો બોજો તે પક્ષ પર છે જે તેને રજૂ કરે છે. આ બોજો હળવો કરવા માટે, કેટલીક જોગવાઈઓ અને સિદ્ધાંતો છે, એટલે કે, (૧) મંજૂરીપાત્ર ધારણા (Permissive presumption), (૨) હકીકતની ધારણા (presumption of fact), (૩) કાયદાની ખંડનપાત્ર ધારણા (rebuttable presumption of law) (૪) કાયદાની અખંડનપાત્ર ધારણા (irrebuttable presumption of law).

૨૯. આ બેદરકારીના આધારે નુકસાની માટે અપકૃત્યમાં થયેલી કાર્યવાહી હોવાથી, પુરાવાનો કાનૂની બોજો, નિઃશંકપણે, વાદીઓ પર રહે છે. જો કે, એ હંમેશાં જરૂરી નથી કે વાદીઓ દ્વારા બેદરકારીના પ્રત્યક્ષ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવે. તે પૂરતું છે જો તેઓ એવી પરિસ્થિતિઓ સાબિત કરે જેના પરથી પ્રતિવાદીઓના ભાગે બેદરકારીનું વ્યાજબી અનુમાન લગાવી શકાય. બેદરકારી એ પુરાવાનો પ્રશ્ન નથી પરંતુ તે સાબિત થયેલી હકીકતો પરથી લગાવવાનું અનુમાન છે. વાદીઓ સફળ થાય છે જો સાબિત થયેલી હકીકતો પ્રતિવાદીઓના ભાગે મહેનત અને કાળજી સાથે અસંગત હોય. એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે જ્યાં વાદી અકસ્માત બનવાની હકીકત સાબિત કરે અને બીજું કંઈ નહીં. તે પ્રતિવાદીના ભાગે કોઈ

વિશિષ્ટ કૃત્ય અથવા ચૂક સાબિત કરવાની સ્થિતિમાં હોઈ શકે અથવા ન પણ હોઈ શકે. અકસ્માત બનવાની હકીકત પોતે જ અન્ય કારણો કરતાં પ્રતિવાદીના ભાગે બેદરકારી સાથે વધુ સુસંગત હોઈ શકે છે અને જો તેમ હોય, તો કોર્ટ પ્રતિવાદીના ભાગે બેદરકારી મેળવે છે સિવાય કે તે એ દર્શાવવા માટે વ્યાજબી સ્પષ્ટતા આપે કે અકસ્માત તેના ભાગે બેદરકારી વિના કેવી રીતે બન્યો હોઈ શકે. આ સિદ્ધાંત કાનૂની પરિભાષામાં 'રેસ ઇપ્સા લોકિવટુર' (Res Ipsa Loquitur) તરીકે ઓળખાય છે. 'રેસ ઇપ્સા લોકિવટુર' શબ્દોનો સામાન્ય આશય એ છે કે અકસ્માત 'પોતાની જાતે બોલે છે' અથવા તેની વાર્તા કહે છે. પુરાવાનો બોજો પ્રતિવાદી પર રહેશે એ સમજાવવા અને દર્શાવવા માટે કે અકસ્માત તેના ભાગે કોઈ ભૂલ વિના બન્યો હતો. તે કાયદાનો નિયમ નથી પરંતુ તે માત્ર પુરાવાનો નિયમ છે જે પુરાવાના બોજા સાથે સંબંધિત છે અને બીજું કંઈ નહીં (જુઓ કોલ વિરુદ્ધ ડી ટ્રેફોર્ડ નં. ૨ (૧૯૧૮) ૨ KB ૫૨૩). "જ્યાં વસ્તુ પ્રતિવાદી અથવા તેના સેવકોના વહીવટ હેઠળ હોવાનું દર્શાવવામાં આવે છે, અને અકસ્માત એવો છે જે બાબતોના સામાન્ય ક્રમમાં બનતો નથી જો વહીવટ કરનારાઓ યોગ્ય કાળજી રાખે, તો તે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા સ્પષ્ટતાની ગેરહાજરીમાં વ્યાજબી પુરાવો પૂરો પાડે છે કે અકસ્માત કાળજીના અભાવે થયો હતો". આ એવા સિદ્ધાંત પર આધારિત છે કે કેટલીક એવી ઘટનાઓ છે જે સામાન્ય રીતે બનતી નથી જ્યાં સુધી બેદરકારી ન હોય. તેથી, આવી ઘટનાના કિસ્સામાં દાવેદાર બેદરકારીના પુરાવા તરીકે માત્ર અકસ્માત બનવાની હકીકત પર આધાર રાખવા હકદાર છે. (જુઓ એસ. કે. દેવી વિરુદ્ધ ઉત્તમ ભોઈ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ Orissa ૨૦૭). સ્કોટ વિરુદ્ધ લંડન એન્ડ કેથરિન ડૉક્સ કો., (૧૮૬૫) ૩ H and C ૫૯૬ ના અગ્રણી કેસમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું: "જ્યાં વસ્તુ પ્રતિવાદી અથવા તેના સેવકોના વહીવટ

હેઠળ હોવાનું દર્શાવવામાં આવે છે, અને અકસ્માત એવો છે જે બાબતોના સામાન્ય ક્રમમાં બનતો નથી જો વહીવટ કરનારાઓ યોગ્ય કાળજી રાખે, તો તે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા સ્પષ્ટતાની ગેરહાજરીમાં વ્યાજબી પુરાવો પૂરો પાડે છે કે અકસ્માત કાળજીના અભાવે થયો હતો".

૩૦. સૈયદ અકબર વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૮૪૮: (૧૯૮૦) ૧ SCC ૩૦: ૧૯૭૯ Cri LJ ૧૩૭૪ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે સિવિલ તેમજ ક્રિમિનલ કેસોમાં પુરાવા અધિનિયમની જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં 'રેસ ઇપ્સા લોકિવટુર' ના સિદ્ધાંતની ઉપયોગિતા પર વિચાર કર્યો અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું: "રેસ ઇપ્સા લોકિવટુરનો નિયમ, વાસ્તવમાં, અપકૃત્યના કારણો છે જ્યાં બેદરકારી પ્રશ્ન હેઠળ હોય છે. પરંતુ કોઈ ચોક્કસ કેસમાં ઘટના અથવા અકસ્માત બનેલી વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓ પોતે જ સુસંગત, સ્પષ્ટ અને અસ્પષ્ટ અવાજોમાં ઘટના અથવા અકસ્માતના કારણ તરીકે કોઈકની બેદરકારી જાહેર કરી શકે છે. આ એવા કેસો છે જ્યાં રેસ ઇપ્સા લોકિવટુરનો સિદ્ધાંત લાગુ થઈ શકે છે, જો અકસ્માતનું કારણ અજ્ઞાત હોય અને પ્રતિવાદી તરફથી કારણ અંગે કોઈ વ્યાજબી સ્પષ્ટતા સામે ન આવતી હોય. મુદ્દા પર ભાર મૂકવા માટે, આવા કેસોમાં એ પુનરાવર્તિત કરી શકાય છે કે ઘટના અથવા અકસ્માત એવા પ્રકારનો હોવો જોઈએ જે બાબતોના સામાન્ય ક્રમમાં બનતો નથી જો વહીવટ અને નિયંત્રણ કરનારાઓ યોગ્ય કાળજી સાથે ઉપયોગ કરે. વધુમાં જે ઘટનાના કારણે અકસ્માત થયો તે પ્રતિવાદીના નિયંત્રણમાં હોવી જોઈએ. આ બીજી જરૂરિયાતનું કારણ એ છે કે જ્યાં પ્રતિવાદી પાસે ઈજાનું કારણ બનેલી વસ્તુઓનું નિયંત્રણ હોય છે, તે અકસ્માત કેવી રીતે બન્યો તેની તપાસ કરવા માટે વાદી કરતાં વધુ સારી સ્થિતિમાં હોય છે".

૩૧. મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ દિલ્હી વિરુદ્ધ સુભગવંતી, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસ.સી. ૧૭૫૦ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવા કેસ સાથે કામ કરવાનું હતું જ્યાં મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનની માલિકીનો અને હાઇવેને અડીને આવેલો કલોક ટાવર તૂટી પડ્યો હતો જેના પરિણામે હાઇવે પરથી પસાર થતી કેટલીક વ્યક્તિઓના મોત થયા હતા. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન પર માળખાની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવાની વિશેષ જવાબદારી હતી અને તે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ ખામીઓ દ્વારા થયેલા જીવનના નુકસાન માટે નુકસાની ચૂકવવા જવાબદાર હતી અને આ કેસમાં રેસ ઇપ્સા લોકિવટુરનો સિદ્ધાંત આકર્ષિત થયો હતો.
૩૨. નરસપ્પા વિરુદ્ધ કમલામ્મા, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮ મૈસૂર ૩૪૫ માં, સ્ટેટ ઇલેક્ટ્રિસિટી બોર્ડના નિયંત્રણ અને દેખરેખ હેઠળ કોન્ટ્રાક્ટર દ્વારા બાંધકામ હેઠળનો સિમેન્ટ કોંક્રિટનો બીમ અચાનક તૂટી પડ્યો હતો જેના કારણે એક કામદારનું મોત થયું હતું. ભલે અકસ્માતનું કારણ અજ્ઞાત હતું અને બેદરકારીના વિશિષ્ટ આક્ષેપો સાબિત થયા ન હતા, તેમ છતાં કોર્ટે, 'રેસ ઇપ્સા લોકિવટુર' ના સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને, બેદરકારી અંગે ધારણા દોરી અને કોન્ટ્રાક્ટર તેમજ ઇલેક્ટ્રિસિટી બોર્ડ બંનેને નુકસાની માટે જવાબદાર ઠેરવ્યા.
૩૩. કલેક્ટર, ગંજામ વિરુદ્ધ ચંદ્રમા દાસ, ૧૯૭૫ એ.સી.જે. ૨૪૯, એવો કેસ હતો જેમાં મેડિકલ કોલેજ બિલ્ડિંગનો પોર્ટિકો (portico) નીચે પડી જતાં બે વ્યક્તિઓના મોત થયા હતા. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે પોર્ટિકો બાંધકામમાં ખામીને કારણે પડ્યો હતો અને તે કેવી રીતે બન્યું તે પ્રતિવાદીઓના વિશિષ્ટ જ્ઞાનમાં છે અને તદનુસાર કોર્ટે, 'રેસ ઇપ્સા લોકિવટુર' ના સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને, નુકસાનીનો એવોર્ડ આપ્યો.

૩૪. શ્યામ સુંદર વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, ૧૯૭૪ એ.સી.જે. ૨૯૬:
(એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૮૯૦), ફરીથી એવો કેસ છે
જ્યાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે રેસ ઇપ્સા લોકિવટુરનો સિદ્ધાંત
ત્યારે લાગુ પડે છે જ્યારે અકસ્માતનું કારણ મુખ્યત્વે પ્રતિવાદીના
જ્ઞાનમાં હોય અને અકસ્માતનું કારણ અજ્ઞાત હોવાની માત્ર હકીકત
વાદીને નુકસાની મેળવવાથી રોકતી નથી.

૩૫. રમેશ કુમાર નાયક વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, એ.આઈ.આર.
૧૯૯૪ ઓરિસ્સા ૨૭૯ માં, ઓરિસ્સા હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ
એવા કેસ સાથે કામ કરી રહી હતી જ્યાં પોસ્ટ ઓફિસની કમ્પાઉન્ડ
વોલ તૂટી પડી હતી અને બાજુમાંથી પસાર થતી વ્યક્તિ પર પડી
હતી, જેનાથી તેને ઇજાઓ થઈ હતી. નુકસાની માટેના દાવાના
બચાવમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે દિવાલ મુશળધાર
વરસાદના કારણે તૂટી પડી હતી અને તેથી તે કુદરતી આફતને
આભારી હતી. કોર્ટે, જોકે, ઉક્ત દલીલને નકારી કાઢી અને ઠરાવ્યું
કે પોસ્ટ ઓફિસ દિવાલની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા અને તે કોઈ
પણ રીતે અન્યની મિલકત કે વ્યક્તિને જોખમમાં ન મૂકે તે જોવા
માટે બંધાયેલી હતી અને દિવાલને સારી સ્થિતિમાં જાળવવાની
નિષ્ક્રિયતાને બેદરકારીનું કૃત્ય કહી શકાય. એવું વધુમાં અવલોકન
કરવામાં આવ્યું હતું કે જો દિવાલ આક્ષેપ કર્યા મુજબ સારી
સ્થિતિમાં હોત, તો તે આશરે ૩૦ ફૂટની લંબાઈ સુધી તૂટી પડી ન
હોત જે સ્વીકૃત રીતે બન્યું છે. ઉપરોક્ત હકીકતો પરથી
ચોક્કસપણે એવું અનુમાન લગાવી શકાય કે દિવાલ સારી
સ્થિતિમાં ન હતી. દિવાલને સારી સ્થિતિમાં જાળવવાની
નિષ્ક્રિયતા જેનાથી મિલકત કે વ્યક્તિ જોખમમાં મુકાયા, તેને
બેદરકારીનું કૃત્ય કહી શકાય, કારણ કે યોગ્ય કાળજી લેવામાં
આવી ન હતી. તદનુસાર તે કેસમાં અરજદારને વળતરની ચૂકવણી
માટે વિરોધી પક્ષોને જવાબદાર ઠેરવવામાં આવ્યા હતા.

૩૬. સર્વોચ્ચ અદાલતે, રાજકોટ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, અપકૃત્યના ક્ષેત્રમાં 'બેદરકારી' નો અર્થ વિગતવાર સમજાવ્યો હતો. આ કેસમાં, આ વિષય પરના ઇંગ્લિશ અને ઇન્ડિયન કેસ લો ના પુષ્કળ વિશ્લેષણ પછી, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે બેદરકારી એ સમાન સંજોગોમાં એક વ્યાજબી, વિવેકી અને સાવધ વ્યક્તિ જેવી કાળજી રાખશે તેનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળતા છે. તે એવું કોઈ કૃત્ય કરવાનું છે જે સામાન્ય વિવેકબુદ્ધિ ધરાવતી વ્યક્તિએ સમાન સંજોગોમાં કર્યું ન હોત અથવા સામાન્ય વિવેકબુદ્ધિ ધરાવતી વ્યક્તિએ સમાન સંજોગોમાં જે કર્યું હોત તે કરવામાં નિષ્ફળતા છે. બેદરકારી એ એવું કંઈક કરવાનું ચૂકી જવું પણ છે જે સામાન્ય રીતે માનવ બાબતોને નિયંત્રિત કરતા સામાન્ય વિચારો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવતો વ્યાજબી માણસ કરશે, અથવા એવું કંઈક કરવું જે વ્યાજબી અને વિવેકી માણસ કરશે નહીં. બેદરકારીમાં અન્ય વ્યક્તિને નુકસાન પહોંચાડવાનું અ વ્યાજબી જોખમ ધરાવતા કૃત્યો અને ચૂક બંનેનો સમાવેશ થશે. ફરજનો ભંગ નુકસાનનું કારણ બનવો જોઈએ. પ્રતિવાદી દ્વારા વળતર આપવાના નુકસાનમાંથી કેટલું નુકસાન તેના ઇરાદાપૂર્વકના આચરણને આભારી હોવું જોઈએ અને કેટલું તેની ઇરાદાપૂર્વકની બેદરકારી અથવા અસાવધ આચરણ અથવા ફરજ બજાવવામાં શિથિલતાને આભારી હોવું જોઈએ, તે તમામ કાળજી રાખવાની ફરજના મૂલ્યાંકનમાં આપેલ કૃત્ય અથવા ચૂકમાં ધ્યાનમાં લેવાની સંબંધિત હકીકતો છે. અસાવધતા અથવા ફરજનો ભંગ અને શું તે ફરજ વાદી પ્રત્યે છે કે તે વ્યક્તિઓના વર્ગ પ્રત્યે છે જેમાં વાદી આવે છે તે બેદરકારીના અપકૃત્યમાં મહત્વના ઘટકો છે. તેથી, બેદરકારીનો અર્થ કોઈ કૃત્ય કરવામાં અથવા ચૂકવામાં અસાવધ આચરણ થશે, જેનાથી અન્ય વ્યક્તિ જેને વાદી કાળજી રાખવાની ફરજ ધરાવતો હતો તેને નુકસાન થયું છે. બેદરકારીના અપકૃત્યની

પ્રકૃતિ અને વ્યાપ સમજવામાં કાળજી રાખવાની ફરજ અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે.

૩૭. એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે બેદરકારી તેના આચરણના પરિણામો પ્રત્યે અસાવધતા સૂચવે છે જે વર્તણૂકનું માપ હોઈ શકે છે જ્યાં એક વ્યક્તિ અસાવધ રહી છે કે તેણે વિવેકી માણસે જે કર્યું હોત તેવું વર્તન કર્યું નથી ભલે તે અસાવધતાથી હોય કે અન્યથા. બેદરકારીના અપકૃત્ય માટે હંમેશાં અસાવધ આચરણના કોઈક સ્વરૂપની જરૂર હોય છે જે સામાન્ય રીતે, જો કે અનિવાર્યપણે નહીં, અસાવધતાનું પરિણામ હોય છે. નુકસાન પહોંચાડતું દરેક અસાવધ આચરણ, જો કે, અપકૃત્યમાં કાર્યવાહીને જન્મ આપશે નહીં. બેદરકારી આપેલ સંજોગોમાં એક વ્યાજબી, વિવેકી માણસે જે પગલાં લીધાં હોત તેવા પગલાં લેવામાં નિષ્ફળતામાં રહેલી છે. જે અસાવધતા બનાવે છે તે આચરણ છે અને અસાવધતાનું પરિણામ નથી. આમ આ અર્થમાં બેદરકારી એ અપકૃત્યમાં જવાબદારી માટેનું ગ્રાઉન્ડ છે.

૩૮. અપકૃત્યની જવાબદારીને જન્મ આપતા દરેક કેસમાં, અપકૃત્ય બેદરકારીના કારણે થતી ઈજા અને નુકસાનમાં રહેલું છે. ઈજા અને નુકસાન માટેનો દાવો કરારના ભંગ અથવા અપકૃત્ય પર આધારિત હોઈ શકે છે. અપકૃત્યમાં જવાબદારી કડક જવાબદારી, સંપૂર્ણ જવાબદારી અથવા વિશેષ જવાબદારી હોઈ શકે છે. જવાબદારીનું સ્તર માનસિક તત્વના સ્તર પર આધાર રાખે છે. બેદરકારીના અપકૃત્યના તત્વોમાં (એ) કાળજી રાખવાની ફરજ; (બી) વાદી પ્રત્યેની ફરજ; (સી) આવી ફરજનો અસાવધ ભંગનો સમાવેશ થાય છે. બેદરકારી જવાબદારી લાવતી નથી જ્યાં સુધી કાયદો આપેલ સંજોગોમાં કાળજી રાખવાની ફરજ લાદતો ન હોય. ફરજ એ કાયદા દ્વારા માન્ય રાખવામાં આવેલી એક જવાબદારી છે અન્ય

લોકો માટે ગુકસાનના અ વ્યાજબી જોખમથી ભરેલા આચરણને ટાળવા માટે. કોઈ ચોક્કસ પરિસ્થિતિમાં ફરજ અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે પ્રશ્નમાં કાયદાના નિર્ધારણનો સમાવેશ થાય છે.

૪૦. હવે ઉપર ઉલ્લેખિત કલમ ૪૮૭ એવું નિર્ધારિત કરે છે કે કાયદાના અનુસંધાનમાં અથવા અમલીકરણમાં અથવા ઇચ્છિત અમલીકરણમાં કરાયેલા કોઈ કૃત્યના સંદર્ભમાં અથવા કાયદાના અમલીકરણમાં કોઈ કથિત ઉપેક્ષા અથવા ડિફોલ્ટના સંદર્ભમાં કોર્પોરેશન સામે કોઈ દાવો માંડી શકાશે નહીં, સિવાય કે તે કાર્યવાહીના કારણના ઉદ્ભવ પછીના આગામી છ મહિનાની અંદર શરૂ કરવામાં આવ્યો હોય. વર્તમાન અપીલના હેતુ માટે કલમમાં મહત્વના મહત્વપૂર્ણ શબ્દો 'કાયદાના અમલીકરણમાં કોઈ કથિત ઉપેક્ષા અથવા ડિફોલ્ટ' ના સંદર્ભમાં છે. તેથી, દરેક કેસમાં જ્યાં કાર્યવાહી સમય-બાધિત (time-barred) હોવાનો બચાવ ઉઠાવવામાં આવે છે, ત્યાં એ સુનિશ્ચિત કરવું આવશ્યક છે કે જેના સંદર્ભમાં દાવો દાખલ કરવામાં આવ્યો છે તે કૃત્ય કાયદાના અનુસંધાનમાં અથવા અમલીકરણમાં અથવા ઇચ્છિત અમલીકરણમાં કરાયેલું કૃત્ય છે કે કાયદાના અમલીકરણમાં કોઈ કથિત ઉપેક્ષા અથવા ડિફોલ્ટના સંદર્ભમાં છે."

૧૧. ઉપરોક્ત નિર્ણય તેમજ અકસ્માતના સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતાં, જે પોતાની જાતે બોલે છે અને સમગ્ર ઘટનાનું વર્ણન કરે છે, તે પરથી સ્પષ્ટપણે બહાર આવે છે કે રખડતો આખલો મૃતક સાથે ત્યારે ભટકાયો જ્યારે તેઓ તેમની મોટરસાઈકલ ચલાવી રહ્યા હતા. રેકૉર્ડ પરની હકીકતો દર્શાવે છે કે અકસ્માત અપીલકર્તા કોર્પોરેશન અને તેના સેવકોના વહીવટ અને નિયંત્રણ હેઠળ થયો હતો, અને આપો અકસ્માત સામાન્ય રીતે બનતો

નથી જો આવા વહીવટની જવાબદારી સોંપાયેલા લોકોએ યોગ્ય અને વ્યાજબી કાળજી રાખી હોત. 'રેસ ઇપ્સા લોકિવટુર' નો સિદ્ધાંત, તેથી, સીધો લાગુ પડે છે, કારણ કે અપીલકર્તા તરફથી અકસ્માતના કારણ અંગે કોઈ વ્યાજબી સ્પષ્ટતા સામે આવી નથી, જે અન્યથા પ્રતિવાદીના નિયંત્રણમાં હતું. જો યોગ્ય કાળજી લેવામાં આવી હોત, તો આવી કમનસીબ ઘટનાને ટાળી શકાઈ હોત.

૧૧.૧. રાહદારીઓ અને વાહન ચાલકો સહિત તેના વપરાશકર્તાઓ માટે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં જાહેર રસ્તાને જાળવવામાં અપીલકર્તા કોર્પોરેશનના ભાગે રહેલી નિષ્ક્રિયતા તેની વૈધાનિક ફરજો બજાવવામાં ઇરાદાપૂર્વકની બેદરકારી, અસાવધતા અને શિથિલતા સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે. આવા બેદરકારીભર્યા આચરણના પરિણામે એક મૂલ્યવાન માનવ જીવનનું કમનસીબ નુકસાન થયું છે. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, આ નામદાર કોર્ટને એવું ઠરાવવામાં કોઈ સંકોચ નથી કે અપીલકર્તા મેનેજમેન્ટ તેની ફરજો બજાવવામાં બેદરકાર હતું અને તેણે તેનો સ્પષ્ટ ભંગ કર્યો છે.

૧૧.૨. આ કોર્ટના સુવિચારિત અભિપ્રાય મુજબ, વિવાદિત ચુકાદા અને ડિક્રીમાં કોઈ દખલગીરીની જરૂર નથી, અને અપીલ બરતરફ થવાને પાત્ર છે. જો કે, વળતર પેટે એવોર્ડ કરાયેલી રકમ જાહેર તિજોરી (public exchequer) માંથી ચૂકવવામાં આવતી હોવાથી, આ રકમ જરૂરી તપાસ હાથ ધર્યા પછી, માર્કેટ ઓફિસર

અથવા સંબંધિત કસૂરવાર અધિકારી કે જે પોતાની ફરજો બજાવવામાં બેદરકાર રહ્યો હતો તેની પાસેથી વસૂલ કરવામાં આવશે. કસૂરવાર અધિકારી સામે લેવાયેલા પગલાં અંગેનો અહેવાલ આ ચુકાદાની નકલ મળ્યાની તારીખથી ત્રણ મહિનાના સમયગાળાની અંદર આ નામદાર કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે.

૧૨. પરિણામસ્વરૂપ, અપીલ બરતરફ કરવામાં આવે છે. વડોદરાના વિદ્વાન ૭મા એડિશનલ સિનિયર સિવિલ જજ દ્વારા સ્પેશિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૬૧૫/૨૦૦૮ માં પસાર કરાયેલા તારીખ ૩૧.૦૩.૨૦૧૮ ના ચુકાદા અને ડિક્રીને આથી બહાલ રાખવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત નિર્દેશોના પાલન માટે, રજિસ્ટ્રીને નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે તેઓ આ ચુકાદાની એક નકલ મ્યુનિસિપલ કમિશનર, વડોદરાને મોકલી આપે.

(એમ.કે. ઠક્કર, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.